

Кобетяк А. Р.

д. політ. н., доцент
професор кафедри філософії та політології;

Хорунжий О.І.

Студент 4 курсу спеціальності політологія
Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

ЦИФРОВА ДЕМОКРАТІЯ МІЖ ПРОГРЕСОМ І ВРАЗЛИВІСТЮ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИБОРЦЯ ТА РИЗИКИ ЕЛЕКТРОННОГО ГОЛОСУВАННЯ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ЗАГРОЗ

Сучасні інформаційні технології змінюють не просто політичну комунікацію – вони змінюють саму тканину демократії. Якщо колись вибори були окремим актом волевиявлення, то зараз це складна система, де алгоритми, дані й соціальні мережі формують реальність швидше, ніж політики встигають її осмислити.

Цифровізація виборчих процесів дає очевидні плюси – швидкість, зручність, прозорість. Але разом із тим вона розширює зони уразливості. У країнах з низьким рівнем політичної культури чи слабкими інституціями технології стають не інструментом демократії, а інструментом маніпуляції. Там, де немає базової довіри, ніяка “електронна Дія” сама по собі чесність виборів не забезпечить.

До цього додаються й зовнішні ризики. Росія вже давно працює в площині інформаційних технологій як у зоні впливу: від дезінформаційних

кампаній у США та Європі до формування наративів у сусідніх країнах. У цій боротьбі за свідомість головна мішень – не держава, а виборець: його страхи, емоції, вподобання.

Тому правильніше питати не “чи готові ми до технологій?”, а “чи готові технології до нас?”. Впровадити електронне голосування – це одна історія, а навчити суспільство критично мислити, захищати дані й робити усвідомлений вибір – зовсім інша. Демократія у цифрову добу не працює на автопілоті: потрібна не лише техніка, а й культура відповідальності.

Електронні вибори у незрілому суспільстві: технологічний прогрес без соціальної готовності

Цифрові технології у виборчому процесі виглядають як ознака модернізації, але працюють вони тільки там, де суспільство вміє їх “нести” – ментально, інституційно, нормативно. У країнах з низькою довірою, слабкою інформаційною гігієною та фрагментованими державними структурами електронне голосування не додає прозорості, а створює нові можливості для маніпуляцій.

Еверетт Роджерс у теорії дифузії інновацій чітко пояснив: технологія повинна бути культурно та інституційно сумісна з середовищем. Інакше вона не зміцнює систему – вона її розхищує. Сеймур Ліпсет у теорії модернізації написав те саме іншими словами: технології не працюють без демократичної культури, довіри й соціального розвитку.

Український контекст робить ці ризики особливо гострими. «Дія» демонструє потенціал цифрової держави, але суспільство залишається нерівномірним: різні рівні цифрової грамотності, різні рівні довіри, різні темпи адаптації. Війна лише підсилює емоційність, тривожність і запит на прості рішення. У таких умовах електронні вибори можуть стати не інструментом відкритості, а майданчиком для прихованих впливів – через складність самої технології.

Є й психологічний аспект. Канеман у “Мисленні швидкому й повільному” чітко пояснює: під стресом людина переключається на інтуїтивний режим, перестає аналізувати. Умови війни, економічних криз і безкінечного інформаційного шуму якраз тримають виборця у цьому стані. Людина реагує не на програми, а на тригери, страхи й емоційні імпульси – фактично перестаючи бути суб’єктом процесу.

У зрілих демократіях технології впроваджують повільно й поетапно, з аудитами, перевітками та широким залученням експертів. В Україні цифровізація розвивається швидше, ніж формується культура відповідальності та критичного мислення. У результаті виникає розрив між технологічною оболонкою і реальністю, яка цю оболонку не здатна захистити.

РФ як активний гравець у використанні інформаційних технологій для впливу на електоральні процеси

Росія вже багато років активно використовує інформаційні технології як інструмент впливу на вибори – у США, Європі та в країнах, які вона вважає зонами власних інтересів. Це не хаос і не “тролі за прикол”. Це системна стратегія.

Скандал із Cambridge Analytica і втручанням у вибори США 2016 року – лише верхівка айсберга. Російське “Агентство інтернет-досліджень” створювало фейкові сторінки, запусало радикальні меседжі, штучно розпалювало конфлікти. Аналогічно працювали під час Brexit: проросійські акаунти масово поширювали меседжі на підтримку виходу з ЄС.

Європейські інституції неодноразово фіксували: мета Росії – не просування позитивного іміджу, а підірив довіри до держав і будь-яких демократичних процедур.

Окрема лінія – економічний вплив: енергозалежність, фінансування партій, робота з елітами. В історії Орбана й компромату через структури Могилевича це проглядається дуже чітко. Це класичний приклад того, як інформаційна вразливість перетворюється на довгострокову політичну залежність.

У 2024–2025 роках додалися нові технології: фейкові медіа, deepfake-кампанії, масові ботоферми, спрямовані на європейські вибори та підтримку ультраправих партій. За даними EDMO, більшість таких мереж прямо або опосередковано пов'язані з РФ.

Усе це показує, що мета Росії – не “втручання у вибори”, а створення середовища тотальної недовіри. У середовищі, де немає спільної реальності, демократія просто не працює. А виборець – перестає бути суб'єктом і перетворюється на емоційний ресурс, поведінка якого моделюється за допомогою алгоритмів.

Технології, що несумісні з культурними, психологічними й інституційними реаліями

Технології самі по собі нейтральні. Ефективними вони стають тільки там, де їх можуть інтегрувати у власний контекст. Те, що працює в Естонії, не обов'язково запрацює в Україні.

Огберн ще у ХХ столітті описав явище культурного лагу: суспільство засвоює технології швидше, ніж формує нові норми та інституції. Сьогодні Україна демонструє саме це: сучасні сервіси та застарілі управлінські моделі існують паралельно.

Психологічна несумісність додає ще більше ризиків. Країна у стані війни – це країна, де люди приймають рішення емоційно. А сучасні технології якраз підсилюють емоційність, бо їхня логіка – максимізація реакцій. Це відкриває двері для маніпуляцій і таргетованих операцій.

Інституційна несумісність – третій рівень. Коли немає стримувань і противаг, будь-яка цифрова система перетворюється на інструмент контролю, а не участі. Електронні платформи можуть збирати дані,

відстежувати поведінку, моделювати настрої – і це вже не демократія, а її технократична декорація.

Головний ризик не в технологіях, а в розриві між технічними можливостями та соціальною зрілістю. Коли суспільство не розуміє, як працюють алгоритми й кому належать дані, воно автоматично передає суб'єктність тим, хто ці дані контролює.

Втрата суб'єктності виборця: виборець як ресурс

Найбільша зміна, яку принесла цифрова епоха, – це трансформація виборця. З суб'єкта, який робить вибір, він перетворюється на ресурс – набір даних, емоцій, поведінкових моделей.

Алгоритми знають про людину все: що її тригерить, які теми викликають страх, що спричиняє гнів. Кампанії працюють не з ідеями, а з емоційними патернами. Аудиторію ділять на мікросегменти, кожному показують свою "реальність", свою "правду". У момент, коли вибір підбирають замість виборця, він перестає бути суб'єктом.

Україна вже у цій парадигмі. Політичні кампанії будуються на емоційних імпульсах, а не на програмах. TikTok, Telegram, Facebook формують політичну поведінку ефективніше, ніж партії чи медіа. Кампанії стали психологічними операціями: завдання – не переконати, а викликати реакцію.

Це не лише технологічна проблема, а й фундаментальний виклик демократії. Людина, яка натискає на тригери замість аналізувати, втрачає здатність до усвідомленого вибору. Демократія, побудована на алгоритмах емоцій, стає симуляцією участі.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що цифровізація виборчих процесів відкриває величезні можливості, але водночас створює нові виклики, які неможливо подолати лише технологічними засобами.

Електронні сервіси, швидкість обробки даних і зручність не мають реальної цінності без інформаційної грамотності, довіри до інституцій, розвиненої критичної культури та здатності суспільства усвідомлено взаємодіяти з технологіями. На тлі війни, психологічного виснаження та нерівномірної цифрової компетентності ці виклики стають особливо гострими: технології легко перетворюються на майданчик для маніпуляцій, а не інструмент участі.

Другий важливий висновок полягає в тому, що головна загроза криється не в самих технологіях, а в зміні ролі виборця. У цифровому середовищі він дедалі частіше стає об'єктом таргетованого впливу, а не суб'єктом прийняття рішень. Зовнішні гравці, зокрема Росія, активно використовують цю вразливість, формуючи інформаційні потоки, розпалюючи емоції та підриваючи довіру як основу демократичного процесу. Тому для впровадження електронних виборів недостатньо лише технічних стандартів – потрібне зріле суспільство, стійкі інституції та

культура відповідальності, які здатні захистити демократію в умовах цифрової епохи.